

در بررسی تصوف، همیشه افراط و تفریط مشکل ساز بوده است. عده‌ای آن را به عنوان یک جریان عرفانی به صورت مطلق با تمام عقاید آن پذیرفته‌اند و سعی در توجیه انحرافاتش نموده‌اند و برخی دیگر نیز با هدف مقابله و مبارزه با صوفی‌گری، عرفا و عرفان را مورد هجوم قرار داده‌اند؛ در حالی که عرفان مورد نظر تشیع، همان عرفان فقهاتی است که بزرگانی همچون: مرحوم سید علی قاضی، علامه طباطبایی و حضرت امام خمینی (رحمهم‌الله) در دوران اخیر، از چهره‌های شاخص آن بوده‌اند و این هرگز با تصوّف به معنای رایج آن سازگاری ندارد.

پایگاه جامع فرق، ادیان و مذاهب

مفهوم شناسی و پیشینه تصوّف

www.adyannet.com

مفهوم تصوف

برای کلمه «صوفی» معانی بسیاری در نظر گرفته‌اند که در این جا به بیان سه قول مشهور می‌پردازیم.

قول اوّل: ابوریحان بیرونی و تابعین او قائل‌اند کلمه صوفی از soph که کلمه یونانی است، گرفته شده و به معنای حکمت و دانش است.

این نظر مردود است؛ به جهت اینکه علمای علم حروف، سین یونانی (سیکما) را همه جا به سین ترجمه کرده‌اند و علی القاعده باید صوفی ترجمه می‌شد نه صوفی.^(۱)

قول دوم: متصوفه گفته‌اند کلمه «صوفی» مشتق

۱. ر.ک: تحقیق ماللهند، ص ۱۶.

از صُفّه است^(۲). این عده سعی دارند آن را به اصحاب صغه که فقرای مهاجرین از یاران پیامبر ۹ بوده‌اند و به دلیل فقر و نداری روی سکوی مسجد زندگی می‌کردند، برسانند.

این نظر نیز مردود است؛ چرا که ماجرای اصحاب صُفّه، یک واقعیت تلخ اقتصادی است که پیامبر اکرم ۹ به مرور زمان با تدابیر مختلفی یاران خود را از فقر و نداری نجات داده و این ماجرا خاتمه یافت. در عین حال، صوفیه برای اثبات این نظر هیچ سندی ارائه نداده‌اند. در ضمن، اگر از صُفّه مشتق شده بود، باید صفّی می‌شد نه صوفی.

قول سوم: واژه «صوفی» از «صوف» به معنای پشم گرفته شده است؛ زیرا صوفیان اوّلیه لباس‌های پشمینه می‌پوشیدند.

دکتر عبد الحسین زرین کوب، در کتاب خود می‌نویسد: «در میان ریشه‌شناسی‌هایی که برای کلمه صوفی پیشنهاد شده است، محتمل‌ترینشان آن است که صوفی را از صوف به معنای پشم

۲. تاریخ تصوف در اسلام، ص ۴۵.

مشتق می‌داند. صوفیان به عنوان نشانه‌ای از فقر دینی خود، جامه‌های پشمی خشنی به تن می‌کردند.^(۳)

روایات ائمه اطهار : نیز مؤید این معنا است.

پیشینه تصوف

تصوف، به عنوان یکی از انحرافات جدی در امت اسلام، دوران پرفراز و نشیبی را طی کرده است. اهل بیت : به عنوان رهبران الهی از ابتدای تشکیل این جریان، به مخالفت با آن پرداختند.

این انحراف، از بین اهل سنت آغاز گردید و تقریباً تا دوران صفویه در بین شیعیان جایگاهی نداشت و اکثر قریب به اتفاق بزرگان صفویه از اهل سنت بودند.

تصوف با زهدورزی‌های دروغین حسن بصری و سفیان ثوری در عصر بنی امیه آغاز گردید، تا اینکه در دوران امام صادق ۷ رسماً به عنوان یک مسلک و مذهب توسط ابوهاشم کوفی

اعلام موجودیت کرد.

در ایران، تصوف تاریخ پرفراز و نشیبی را طی کرده است. با حضور استعمار انگلیس در آسیا بویژه خاور میانه و استقرار کمپانی هند شرقی، فرقه‌گرایی در جوامع اسلامی رشد عجیبی پیدا کرد. اکثر فرقه‌های موجود بین سال‌های ۱۲۰۰ تا ۱۳۳۰ ه.ق تاسیس و یا احیا شده‌اند. فرقه‌هایی

همچون بابیت (تاسیس. ۱۲۶۰ ه.ق)، بهائیت (ت. ۱۲۶۷) و فرقه‌های مختلف صوفیه نظیر

نعمت الهی صفی علی‌شاهی (ت. ۱۲۸۸)، نعمت الهی گنابادی (ت. ۱۲۹۴)، نعمت

الهی کوثر علی‌شاهی (ت. ۱۲۳۴)، نعمت الهی منور علی‌شاهی (ت. ۱۲۷۸) و اوئسیه

(ت. ۱۳۰۵) در این دوران تاسیس شده و فرقه‌های خاکساریه و ذهبیه دوباره احیا گشته و فعالیت خود را گسترش دادند.

پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و ناکامی دشمنان در مبارزه نظامی، حمایت از فرقه‌گرایی در دستور کار استکبار جهانی قرار

گرفت. اقطاب اکثر فرقه‌ها پناهنده کشورهای همچون آمریکا و انگلیس و فرانسه شدند و مورد حمایت مالی و سیاسی آن‌ها قرار گرفتند. تلاش جهت جذب جوانان پر تحرک شیعه که بزرگ‌ترین حادثه قرن حاضر را آفریدند و تبدیل آن‌ها به خانقاه نشینان منزوی از مهم‌ترین اهداف این فرقه‌ها و پشتیبانان اسلام ستیز آنان می‌باشد.

مستر همفر، جاسوس انگلیس در کشورهای اسلامی، در خاطرات خود برنامه دولت انگلستان را در مورد اسلام این‌گونه بیان می‌کند:

«گسترش همه‌جانبه خانقاه‌های دراویش، تکثیر و انتشار رساله‌ها و کتاب‌هایی که مردم عوام را به روی گرداندن از دنیا و مافیها و گوشه‌گیری سوق می‌دهد، مانند مثنوی مولوی و احیاء العلوم غزالی»^(۴).

استفان شوارتز (نویسنده و تحلیل‌گر غربی) فاش می‌کند، بر اساس طرحی محرمانه که در

پنتاگون (وزارت دفاع آمریکا) بررسی شده است، یکی از هفت هدف دنیای غرب برای موفق شدن در دنیای اسلام، کمک به بازگشت تصوف به این جوامع است که به عنوان جایگزین و رقیبی برای اسلام رادیکال به شمار می‌رود.

برنارد لویس هم در کنفرانسی که در بنیاد نیکسون برگزار شد، به دولت بوش پیشنهاد کرد که برای ارتقای سطح گفتگو بین آمریکا و دنیای اسلام با شیخ محمود هشام کعبانی رهبر بزرگ‌ترین گروه صوفیه به مذاکره بنشیند. سپس نویسنده خصوصیات صوفیه

را بررسی کرده و می‌گوید: ایران به عنوان یکی از کانونهای مهم صوفیه در جهان اسلام است. وی خاطر نشان می‌کند که بیش‌تر آثار صوفیه به زبان فارسی است. شوارتز می‌نویسد: پلورالیسم و میانه روی تصوف چه بسا نقش تعیین‌کننده‌ای در دوره گذار جهان اسلام داشته است.^(۵)